

Verenigde vergadering van de Staten-Generaal in de Ridderzaal

Dinsdag 16 september 1997

Aanvang 13.00 uur

Voorzitter: Korthals Altes

De **voorzitter**: De Verenigde vergadering der Staten-Generaal, als bedoeld in artikel 65 van de Grondwet, is geopend.

Er zijn berichten van verhindering ingekomen van de volgende leden:

Van Graafeiland en Valk, wegens verplichtingen in het buitenland;

Hofstede, wegens ziekte;

Pitstra, om principiële redenen;

De Wit, Marijnissen en Poppe, om politieke redenen;

Oedayraj Singh Varma en Sipkes.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: In 1998, het jaar waarvoor vandaag de begroting wordt ingediend, zal Den Haag, de zetel van de Staten-Generaal, zijn 750-jarig bestaan herdenken. 750 jaar gelden, in 1248, werd graaf Willem II van Holland te Aken gekroond als Rooms-Koning, dat wil zeggen als opvolger van de regerende Duitse Keizer. Hij besloot toen als zijn residentie een nieuw slot te bouwen in Die Hage. De Keizer leefde echter nog, toen Graaf Willem II in 1256 te Hoogwoud in een gevecht tegen de Friezen sneuvelde. Het slot was toen nog niet voltooid. Floris V, de zoon van Willem II, legde met de bouw van "de grote zale", waarin wij thans bijeenzijn, de grondslag voor het latere Binnenhof en voor het dorp van Die Hage.

Het graafschap Holland was, evenals de andere gewesten in wat later met de Nederlanden werd

aangeduid, een deel van het Duitse Keizerrijk en was door de Duitse Keizer in leen gegeven. De Staten-Generaal maakten zich door de Akte van Verlatinge in 1581 los uit het Bourgondische staatsverband, waarvan het graafschap Holland en de andere Nederlandse gewesten deel waren gaan uitmaken. De losmaking uit dat staatsverband en daarmee ook de beëindiging van de leenverhouding met de Duitse Keizer vond in 1648, volgend jaar 350 jaar geleden, haar bekrachtiging in de toen gesloten Vrede van Munster, waarbij behalve de Staten-Generaal en de Koning van Spanje ook de Duitse Keizer was betrokken.

In het jaar 1998 valt dus een jubileum van zowel de stichting van de residentie in Die Hage ± 750 jaar geleden ± als de vrede van Munster, 350 jaar geleden.

Ik benoem tot leden van de Commissie die Hare Majesteit de Koningin en de overige leden van het Koninklijk Huis in- en uitgeleide zal doen:

de heer Bukman (voorzitter der commissie), mevrouw Michiels van Kessenich-Hoogendam, de heer Van Traa, de heer Van den Berg, de heer Glasz, de heer Ter Veer, de heer Talsma en de heer Huys.

De binnenkomst van Hare Majesteit de Koningin zal worden aangekondigd door de assistent-griffier van de Tweede Kamer, de heer Nava; hij begeleidt de Commissie van in- en uitgeleide. Na deze aankondiging zal een koperensemble, bestaande uit vijf leden van het Residentie-orkest, een korte fanfare, getiteld "Il discorso della Corona" (De Troonrede), van de verleden jaar overleden componist Jurriaan Andriessen ten

gehore brengen. Deze fanfare wordt dit jaar voor de vierde maal op Prinsjesdag in de Ridderzaal gespeeld.

Dit jaar heeft Micha Hamel een variatie op deze fanfare gecomponeerd. Zijn variatie heet "Muziek voor de Koningin" en wordt gespeeld gedurende het verblijf van Hare Majesteit de Koningin in de Koninginnekamer.

Micha Hamel studeerde orkest-directie en compositie aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Hij schreef concertmuziek, onder meer uitgevoerd door het Radio Kamer Orkest en het Schœnberg Ensemble, en muziek voor dans, onder andere voor het Nationaal ballet. Sinds 1993 dirigeert hij regelmatig het Schœnberg Ensemble en concerten in de kamermuziekserie van het Residentie-orkest.

Wij wachten nu de komst van Hare Majesteit de Koningin af.

Ik verzoek de leden van de Commissie van in- en uitgeleide, hun taak aan te vangen.

De assistent-griffier van de Tweede Kamer: De Koningin!

(muziek)

Hare Majesteit de Koningin, Z.K.H. Prins Claus, Z.K.H. de Prins van Oranje, Z.K.H. Prins Constantijn, H.K.H. Prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven worden door de leden van de Commissie van in- en uitgeleide naar het troonpodium c.q. hun zitplaatsen begeleid. De leden van het Koninklijk Huis nemen plaats op de voor hen bestemde zetels.

Beatrix, Koningin der Nederlanden, spreekt de Troonrede uit

Hare Majesteit de Koningin houdt hierna de volgende rede:

Leden van de Staten-Generaal.

Dankzij de inspanningen van zeer velen heeft ons land in de afgelopen jaren belangrijke vooruitgang geboekt, zowel in sociaal als in economisch opzicht. De vooruitzichten voor 1998 zijn gunstig. Op ons allen rust de taak om de basis voor welzijn en welvaart verder te versterken. Voortgaande groei van de

werkgelegenheid en bevordering van maatschappelijke en economische participatie door alle burgers staan hierbij voorop. Met het gezond maken van de overheidsfinanciën en met de duurzame versterking van de economische structuur dient te worden voortgegaan. Van een vitale economie kan echter geen sprake zijn wanneer de kwaliteit van ons leefmilieu onvoldoende gewaarborgd wordt. Werken aan de toekomst betekent ook investeren in mensen,

in hun kennis en vaardigheden, in goed onderwijs, en daarmee in kansen om deel te nemen aan de samenleving.

Het aantal mensen met een sociale uitkering daalt. De werkgelegenheid blijft krachtig doorgroeien. Eind volgend jaar zullen naar verwachting bijna een half miljoen personen meer betaalde arbeid verrichten dan vier jaar daarvoor. Onder hen zijn ook vele allochtonen. Toch blijft het noodzakelijk dat de deelname aan de arbeidsmarkt verder wordt vergroot, in het bijzonder voor hen die weinig opleiding of onvoldoende werkervaring hebben. De mogelijkheden voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten tot herintreding zullen worden verruimd, ook door maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid. De positie van oudere werknemers verdient eveneens aandacht. Het voortijdig buitenspel zetten van mensen is sociaal schrijnend en, in het licht van de komende vergrijzing, economisch steeds minder verantwoord. Ruimere scholings- en opleidingsmogelijkheden en het bestrijden van leeftijdsdiscriminatie zullen aan ouderen de kans bieden om langer aan het arbeidsproces deel te nemen.

De verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen is nog steeds onevenwichtig.

Voldoende, toegankelijke kinderopvang, ook voor schoolgaande kinderen, zal vrouwen beter in staat stellen hun keuze voor economische zelfstandigheid te verwezenlijken.

De verdere verlaging in 1998 van het tekort op de rijksbegroting en de vermindering van de schuldquote zijn van meer dan cijfermatige betekenis. De daling van de rente-uitgaven die daardoor mogelijk wordt, schept financiële ruimte voor nieuwe prioriteiten. De gunstige economische situatie maakt het mogelijk om nu omvangrijke bedragen te reserveren voor de toekomst. Met het oog op onze oudedagsvoorziening wordt een substantiële bijdrage geleverd aan het AOW-fonds. Voorts worden middelen gereserveerd voor de financiering van noodzakelijke investeringen in de infrastructuur in ruime zin.

Volgend jaar zal opnieuw een aanzienlijke lastenverlichting worden doorgevoerd. Voor burgers betekent dat onder meer een verlaging van het geheel van belastingen en

premies en een korting op de gemeentelijke milieuheffingen. Mede door deze maatregelen gaan vrijwel alle groepen van de bevolking er in koopkracht op vooruit.

Ouderen met alleen AOW of met daarnaast een klein aanvullend pensioen krijgen een extra voordeel. Met de koopkrachtondersteuning wordt voortzetting van een verantwoord loonontwikkeling bevorderd. De overgang van een uitkering naar werk wordt fiscaal ondersteund. De arbeidskosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt zullen verder worden verlaagd. De lastenverlichting voor bedrijven wordt voorts gericht op economische innovatie, verbetering van het milieu en bevordering van scholing en opleiding.

De snel voortschrijdende internationalisering en het wegvallen van de Europese binnengrenzen maken structurele aanpassingen van ons belastingstelsel nodig. Doelstellingen daarbij zijn het goedkoper maken van arbeid, het vergroten van de economische dynamiek en het stimuleren van milieubewust gedrag. De regering zal binnenkort een nota aan u voorleggen waarin de hoofdlijnen van een nieuw stelsel worden verkend.

De gunstige sociaal-economische ontwikkelingen zijn mede te danken aan de stabiele arbeidsverhoudingen in ons land. Kenmerk van ons overlegstelsel is dat, met erkenning van uiteenlopende belangen en onder behoud van eigen verantwoordelijkheden, wordt gezocht naar wegen om het gezamenlijke belang te realiseren. De regering vertrouwt erop dat langs de weg van overleg ook in de komende jaren kan worden verdergewerkt aan de oplossing van de belangrijke sociale en economische vraagstukken die zich aan ons voordoen.

De ruimtelijk-economische structuur van ons land zal in de komende jaren onze aandacht blijven vragen. Hoe zullen wij ons nationaal inkomen verdienen, waar zal dat kunnen en onder welke omstandigheden? Ingrijpende keuzen zullen noodzakelijk zijn met betrekking tot het ruimtegebrek van de zeehaven Rotterdam, de toekomst van de luchtvaart in Nederland en de economische vitaliteit van de grote steden. Het gaat hierbij om investeringen in de fysieke infrastructuur, de ruimtelijke kwaliteit en het stedelijk leefklimaat, maar ook om

investeringen in kennis. Het behoud van open ruimten en landschappen, een goed onderhouden gebouwd erfgoed en een gezond leefmilieu zijn voorwaarden waarbinnen de plannen voor wonen, werken en vervoer zullen moeten passen.

Ook de programma's voor de bereikbaarheid van de grote steden, de verbetering van het openbaar vervoer en de beïnvloeding van de transportstromen maken deel uit van deze afweging.

Recent onderzoek toont aan dat de druk op het milieu, ondanks de groeiende economie, op vele terreinen daalt. De inspanningen van de afgelopen jaren werpen dus vruchten af. Om deze ontwikkeling vast te houden en verdere verbeteringen te bereiken, zullen aanvullende inspanningen nodig zijn, in binnen- en buitenland. Deze zullen in de eerste plaats gericht moeten zijn op het ontwikkelen van producten en processen die de omgeving minder zwaar belasten. Wanneer de milieukosten beter in de prijzen van goederen en diensten tot uitdrukking komen, zal het zoeken naar milieuvriendelijke oplossingen worden gestimuleerd.

De basis voor dit beleid is in de nota "Milieu en Economie" neergelegd. De uitstoot van CO₂ vormt een apart probleem. Nog steeds leidt meer economische groei tot een hogere CO₂-emissie. Hierin mogen we niet berusten, omdat de gevolgen voor het klimaat te ernstig zijn. Het is nodig om wereldwijd de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Op de wereldklimaatconferentie eind dit jaar in Japan dienen daartoe afspraken te worden gemaakt. Nederland heeft daarvoor samen met andere Europese landen verregaande voorstellen gedaan. De bevordering van investeringen in schone technologie in minder welvarende landen is van toenemend belang. Daarmee kunnen niet zelden veel gunstiger milieu-effecten worden bereikt tegen gelijke kosten.

De gezondheidszorg in Nederland staat op een hoog peil. Dat is van groot belang voor de individuele mens en voor onze samenleving als geheel. Uitgaven voor zorg zijn niet alleen kosten; zij hebben ook een grote maatschappelijke en economische waarde.

De spanning tussen de groeiende vraag naar zorg en de noodzaak van kostenbeheersing zal ook de komende jaren actueel blijven.

De gemiddelde levensverwachting stijgt nog steeds. Het blijft echter nodig dat verschillen in gezondheid tussen bevolkingsgroepen worden verminderd. Meer banen in de zorgsector dragen bij aan betere zorg voor de patiënt, verkorting van de wachtlijsten en een dalende werkdruk. In 1998 zal meer personeel in de verpleeg- en verzorgingshuizen en in de thuiszorg worden aangesteld. Voorts worden er middelen vrijgemaakt om de werkdruk en de wachtlijsten in de gehandicaptensector te verminderen.

Verontrustend is het toenemend aantal jongeren dat er een ongezonde levensstijl op na houdt: zij roken meer, gebruiken meer alcohol en drugs en doen te weinig aan lichaamsbeweging. Voor de aanschaf van tabaksartikelen en alcohol zal een leeftijdsgrens van 18 jaar worden voorgesteld. Voorlichting over de gezondheidsrisico's van druggebruik en bestrijding van de handel in drugs blijven onverminderd nodig.

Bezorgdheid over een ongezonde levensstijl brengt het belang van sportbeoefening nog nadrukkelijker onder onze aandacht. Sport is een inspiratiebron voor velen. Samen sporten kan de integratie van minderheden bevorderen. De actie "Sport, Tolerantie en Fairplay" is gericht op de strijd tegen discriminatie en intolerantie.

Op de basisschool wordt het fundament gelegd voor de verdere ontwikkeling van onze kinderen. De regering heeft met ingang van het zojuist begonnen schooljaar een eerste aanzet gegeven voor kleinere klassen in de onderbouw van de basisschool, ter uitvoering van de nota "Onderwijs op maat". De nieuwe examenprogramma's van vbo en mavo geven kinderen een betere toegang tot het vervolgonderwijs. Het is van essentieel belang dat onderwijs aansluit bij de talenten en ambities van leerlingen en dat het rekening houdt met de eisen die de arbeidsmarkt stelt.

Om te helpen voorkomen dat jongeren zonder diploma de school verlaten, worden er extra middelen ingezet. Kennis moet worden bijgehouden. Aan leren komt daarom een vanzelfsprekende plaats in het leven toe, naast werk, huishouden en vrije tijd. De resultaten van het kennisdebat worden omgezet in het nationale programma "Een leven lang leren".

De vruchten van wetenschap en technologie bepalen in hoge mate de kwaliteit van de samenleving van morgen. Onderzoek heeft daarom speciale aandacht. Het gebruik van de computer in de school zal een grotere rol krijgen.

In het onderwijs werken verhoudingsgewijs veel ouderen. Extra maatregelen worden genomen om van de kennis, inzet en ervaring van oudere leerkrachten gebruik te maken en hen op een passende wijze in het onderwijs te blijven inzetten.

Een open samenleving waarin veranderingen snel doorwerken, biedt aan velen aantrekkelijke kansen voor ontplooiing en groei, maar kan ook leiden tot sociale uitsluiting van mensen die niet mee kunnen komen. Twee jaar geleden heeft de regering een krachtig beroep gedaan op burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties om gezamenlijk met de verschillende overheden vraagstukken rondom sociale uitsluiting en armoede ± soms in stilte beleefd ± onder ogen te zien en eensgezind aan te pakken. Aan deze problematiek wordt nu in brede kring aandacht gegeven. In een samenleving die economische vooruitgang laat zien, mag geen sociale stilstand of achteruitgang optreden. Bevordering van de arbeidsdeelname blijft vooropstaan. Een betaalde baan biedt vaak nieuwe kansen en een uitweg uit sociaal isolement. Maar niet alleen betaald werk is van belang, ook maatschappelijke participatie telt. Vrijwilligerswerk versterkt de cohesie in onze samenleving.

De inkomenspositie van burgers met een laag inkomen zal worden verbeterd door een reeks van maatregelen. Naast koopkrachtstijging over vrijwel de gehele linie heeft de regering op ruime schaal financiële middelen vrijgemaakt voor gerichte inkomensondersteuning.

Op 1 juli jongstleden is de individuele huursubsidie voor veel huishoudens extra omhooggegaan. Alles zal in het werk worden gesteld om ervoor te zorgen dat mensen die op deze voorziening recht hebben, daadwerkelijk worden bereikt. Het budget van de bijzondere bijstand wordt aanmerkelijk verruimd. Gemeenten worden daardoor in staat gesteld een gericht beleid te voeren en meer maatwerk te leveren.

De organisatie van de politie is de afgelopen jaren versterkt. Landelijke en regionale opsporingsteams laten

regelmatig goede resultaten zien. Toch blijft de veiligheid een punt van zorg. De criminaliteit neemt weliswaar af, maar nog lang niet voldoende. Verdere versterking van de kwaliteit van het Openbaar Ministerie en de politie is nodig. Een evaluatie van enkele hoofdkenmerken van het politiebesteding is voorzien. Tevens zal worden nagegaan in hoeverre het politieonderwijs wezenlijke veranderingen behoeft.

Bijzondere aandacht vraagt de jeugdcriminaliteit. Het is van groot belang dat aan jongeren een toekomstperspectief wordt geboden. Zij moeten onderwijs kunnen volgen en voldoende kans op werk hebben. In aanvulling op het algemene werkgelegenheids- en onderwijsbeleid zullen de bijzondere opvangprojecten, gericht op scholing en arbeidsinspanning voor kwetsbare jongeren, worden uitgebreid. Wanneer zich ontsporingen voordoen, is snel en consequent optreden van politie en justitie het enige juiste antwoord.

In het beleid ten behoeve van grote steden zetten Rijk en gemeenten zich samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties in voor versterking van de economische bedrijvigheid, werkgelegenheid en sociale cohesie in wijken en buurten. Op grote schaal worden inburgeringsprogramma's uitgevoerd ter bevordering van de integratie van nieuwkomers.

Ook de veiligheid en de verbetering van de leefomgeving moeten hier worden genoemd; een verantwoordelijkheid waaraan politie, brandweer en stadswachten met des te meer resultaat kunnen werken indien zij mogen rekenen op de actieve steun en betrokkenheid van alle burgers. In de bestuurlijke organisatie staan de kwaliteit van het openbaar bestuur op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau en een goede democratische controle centraal.

In een dynamische samenleving vormen recht en rechtspraak een belangrijk anker. Het beroep op de rechtspleging wordt steeds groter. De rechterlijke organisatie behoort opgewassen te zijn tegen de eisen die in de komende tijd aan haar worden gesteld. De veranderingen die daarvoor nodig zijn vormen onderwerp van nadere overweging. De toegankelijkheid van de rechtspraak moet gewaarborgd blijven. Daarom zijn er maatregelen

genomen op het gebied van de gefinancierde rechtshulp.

Toepassing van het vreemdelingenrecht brengt delicate afwegingen met zich mee. Een ieder die een aanvraag indient om in Nederland te mogen verblijven, heeft recht op een zorgvuldige beoordeling die binnen een redelijke termijn tot duidelijkheid leidt. De uitvoeringsorganisatie is daartoe beter toegerust.

Het culturele leven toont een veelheid van bloeiende activiteiten en initiatieven die op een groeiende belangstelling mogen rekenen. De regering heeft besloten tot een verlaging van het BTW-tarief voor de podiumkunsten. De toegankelijkheid wordt daarmee bevorderd. Teneinde belangrijke kunstwerken voor Nederland te behouden en te verwerven wordt een begin gemaakt met een aankoopfonds. Op 1 januari 1998 wordt naar verwachting de structuur van de publieke omroep aangepast. Daarmee wordt beoogd de slagvaardigheid te vergroten met behoud van de veelzijdigheid. Dit najaar zullen de hoofdlijnen van een nieuwe concessiewet voor de publieke omroep worden gepresenteerd.

De Nederlandse land- en tuinbouw heeft zijn sterke concurrentiepositie weten vast te houden door innovatie en door goed in te spelen op internationale ontwikkelingen, alsmede op wensen van de consument. Deze positieve ontwikkelingen worden echter overschaduwed door de problematiek in verband met de varkenspest. Binnen en buiten de sector wordt ingezien dat in de varkenshouderij alleen door grote inspanningen weer een gezond en duurzaam perspectief kan ontstaan. Die inspanningen zijn met het oog op de belangen van de boeren, de werknemers in de sector en hun gezinnen helaas onvermijdelijk.

Bij de aanpassingen die de regering voor ogen heeft, staan het voorkomen van het uitbreken van nieuwe dierziekten, de kwaliteit van ons milieu en het dierenwelzijn centraal.

De Europese samenwerking blijft voor de toekomst van ons land van vitaal belang. Met het Verdrag van Amsterdam, dat binnenkort ter goedkeuring aan u zal worden voorgelegd, zijn enkele belangrijke stappen gezet. De samenwerking op het terrein van politie en justitie en

van het personenverkeer wordt uitgebreid.

De economische en monetaire integratie moet gepaard gaan met een overtuigende aanpak van de ernstige werkgelegenheidsproblemen binnen de Unie. In het Verdrag van Amsterdam is aan deze samenhang vormgegeven. Tevens is de basis gelegd om de onderhandelingen te openen voor de toetreding van nieuwe lidstaten tot de Unie. Uitbreiding van de Europese Unie is van groot belang voor de politieke, economische en sociale toekomst van Europa.

In het komende jaar zullen belangrijke besluiten worden genomen over de laatste fase van de Economische en Monetaire Unie. De regering blijft hechten aan een strikte toepassing van de afspraken die in het Verdrag van Maastricht zijn neergelegd. Dit is nodig om de belangrijke voordelen die met de muntunie worden nagestreefd te verwezenlijken.

Het verdwijnen van oude scheidslijnen binnen Europa is voor de ontwikkeling van stabiliteit, democratie en welvaart van onschatbare betekenis. De uitbreiding van de NAVO en de versterking van relaties met landen die niet of nog niet zullen toetreden, passen in de nieuwe verhoudingen die na 1989 op ons continent zijn ontstaan.

Het vredesproces in het Midden-Oosten verkeert in een ernstige impasse.

De regering veroordeelt alle vormen van geweld en terreur. Het respecteren van de vredesakkoorden en van het internationale recht is essentieel voor het herstel van het vertrouwen tussen Israël's en Palestijnen.

Het streven naar een democratische, multi-etnische staat in Bosnië-Herzegovina stuit op zware tegenstand. Internationale steun en druk blijven nodig voor vrede en verzoening.

Daar, maar ook elders in de wereld, neemt de Nederlandse krijgsmacht intensief deel aan vredesoperaties. De ervaringen met deze operaties alsmede de evaluatie van de krijgsmacht in de nieuwe vorm zullen worden verwerkt in een actualisering van de Prioriteitennota.

De wereldgemeenschap zal zich onverminderd moeten blijven inzetten voor democratie en mensenrechten. De Nederlandse regering ziet het als een prioriteit

daaraan bij te dragen, zoveel mogelijk samen met de Europese partners.

Nederland ondersteunt de plannen om te komen tot een internationaal strafhof ter berechting van oorlogsmisdaden en andere grove schendingen van de mensenrechten.

Voor veel ontwikkelingslanden geldt dat in de afgelopen periode van aanpassing een basis is gelegd voor voortgaande economische groei. Het Nederlandse beleid zal daarop inspelen door een uitbreiding van de steun aan de particuliere sector en door het stimuleren van investeringen. Een vast deel van de middelen wordt ingezet voor de verbetering van het leefmilieu en het ondersteunen van duurzaamheid. Ondanks de economische vooruitgang leven tallozen nog steeds in diepe armoede. Gewapende conflicten, zowel in Afrika als in Azië, verergeren deze situatie. Miljoenen mensen zijn ontheemd. Armoedebestrijding blijft het belangrijkste doel van ons beleid. Daarnaast wordt vredeshulp geboden om conflicten te beheersen en waar mogelijk te voorkomen.

De regeringen van de Nederlandse Antillen en Aruba worden geconfronteerd met grote en complexe problemen, in het bijzonder bij de gezondmaking van de overheidsfinanciën, de ontwikkeling van de economie en de bestrijding van de grensoverschrijdende criminaliteit. Vaak overstijgen deze problemen de mogelijkheden van de landen afzonderlijk en is samenwerking binnen de koninkrijksrelatie geboden, met respect voor elkaars autonomie en verantwoordelijkheid.

Leden van de Staten-Generaal.

De fundamenteën van onze samenleving liggen vast in onze staatsstructuur, onze parlementaire democratie en het respect voor grondrechten van mensen. In het komende jaar zal hieraan bijzondere aandacht worden gewijd in de herdenkingen van de erkenning van Nederland als aparte staat met de Vrede van Munster, de grondwet van 1848, die de grondslag legde voor onze parlementaire democratie, en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Door de inzet en het werk van generatie op generatie is veel tot stand gebracht. Op ons allen rust nu de plicht onze bijdrage te leveren en te werken aan de toekomst.

Van harte spreek ik de wens uit dat u uw verantwoordelijke taken met toewijding en grote inzet zult vervullen, in het vertrouwen dat velen met mij u wijsheid toewensen en om zegen voor u bidden.

De **voorzitter**: Leve de Koningin! Hoera, hoera, hoera!

Hare Majesteit de Koningin en de overige leden van het Koninklijk Huis begeven zich, begeleid door de Commissie van in- en uitgeleide, naar de Koninginnekamer.

De **voorzitter**: Ik breng in herinnering dat uitsluitend de leden van het Corps Diplomatique nu uit de Ridderzaal vertrekken. Willen alle overige aanwezigen hun zitplaatsen weer innemen?

Pas wanneer Hare Majesteit de Koningin, Z.K.H. Prins Claus en Z.K.H. de Prins van Oranje de Koninginnekamer zullen verlaten, zal ik u vragen weer te gaan staan. Dit houdt in dat u wordt verzocht te blijven zitten wanneer Z.K.H. Prins Constantijn, H.K.H. Prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven en hun gevolg uit de Koninginnekamer komen om zich naar de uitgang te begeven.

Zoals eerder door mij aangekondigd, zal het koperensemble van het Residentie-orkest "Muziek voor de Koningin" van Micha Hamel ten gehore brengen.

(muziek)

De **voorzitter**: Hare Majesteit de Koningin verlaat thans de Ridderzaal. Ik verzoek u, te gaan staan.

(Hare Majesteit de Koningin verlaat de Ridderzaal)

De **voorzitter**: Wij wachten nu zittend de terugkeer af van de leden van de Commissie van in- en uitgeleide.

Ik deel u nog mede dat straks, na het sluiten van de vergadering, de leden van de Eerste en Tweede Kamer als eersten door de hoofdingang de Ridderzaal zullen verlaten. Ik verzoek de overige aanwezigen de Kamerleden daartoe de gelegenheid te geven door, nadat ik de vergadering heb gesloten, nog een kort ogenblik te blijven zitten.

De Commissie van in- en uitgeleide keert terug.

De heer **Bukman** (voorzitter van de Commissie van in- en uitgeleide):
Mijnheer de voorzitter! De Koningin heeft de Ridderzaal verlaten.

De **voorzitter**: Ik dank de leden van de Commissie voor het verrichten van hun taak en ontsla hen van verdere verplichtingen.

De leden van het Residentie-orkest dank ik voor hun muzikale bijdragen.

Ik sluit de Verenigde vergadering.

Sluiting 14.01 uur